Szemle

Kővágó László:

A magyar kommunisták és a nemzetiségi kérdés 1918—1948

(Kossuth Könyvkiadó, 1985)

Kővágó László ebben a könyvében is olyan problémákat vizsgál, amelyek nemcsak a párttörténészek, nemcsak a nemzetiségi kérdés történetének kutatói, sőt nemcsak a szélesebb szakmai közvélemény számára érdekesek, hanem foglalkoztatják a nyolcvanas évek egész magyar közvéleményét, a felnőttoktatóktól egészen a diákokig.

A könyv első része a pártalakítás és a Tanácsköztársaság időszakáról szól, de igen helyesen legelőször a „való világot", a Duna-medencei nemzetiségi viszonyokat vázolja fel. Ebben a korban a legizgalmasabb kérdés, hogy melyek a nemzeti tennivalók a Tanácsköztársaságban, hogyan dől el a nemzeti állam vagy államszövetség történelmi dilemmája, milyen nemzetiségi jogok alakulnak ki a Tanácsköztársaságban, hogyan értékelhetjük a Szlovák Tanácsköztársaság létrehozását, illetve kik voltak azok az internacionalisták külföldi kommunisták, akik Magyarországon tevékenykedtek abban a bizonyos 133 napban.

Kővágó a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikáját alapvetően helyesnek értékeli, annak hangsúlyozása mellett, hogy jelentőségét elméletben nem hangoztatták eléggé, a gyakorlati végrehajtás pedig akadozott. A Tanácsköztársaság nacionalizmus nélkül képviselte a nemzeti érdekeket: nemzeti önrendelkezést adott a nemzetiségeknek, a nemzetek teljes egyenjogúságát hirdette, eltörölte az államnyelvet, a föderatív tanácsköztársaság megteremtésére törekedett a Duna völgyében. Ezt a burzsoá szomszédok nem tűrhették, és a Tanácsköztársaság leveréséhez megkapták az antant jóváhagyását. Miközben Kelet-Európa valamennyi államában megteremtődött, Magyarországon széthullott a nemzeti egység.

A második rész — szemben az elsővel, amely Kővágó egyik régebbi, lapunk hasábjain annakidején méltatott könyve bővített kiadásának tekinthető — teljesen új, eddig sehol nem olvasható dokumentumfeldolgozás. Itt is a nemzetiségi helyzet felvázolásával, a nemzetközi intézkedések bemutatásával indít, illetve a magyar kormányok nemzetiségi politikáját ismerteti — talán túlzott szűkszavúsággal.

A Komintern — amelyek állásfoglalása az annak szekciójaként működő magyar pártot kötelezte — a huszas években többször is állást foglalt a gyarmati-nemzeti-nemzetiségi kérdésben. Számára az elnyomott nemzetek és elnyomott nemzetiségek problémája azonos volt. A felszabadításukért vívott harcot az imperializmus és a szocializmus közötti harc részének tekintette; nem hagyta, hogy az elnyomott nemzeti kisebbségek érdekében anyanemzetük kommunista pártja lépjen fel; ez felfogásban a területileg illetékes párt feladata volt. A magyar párt arra sem kapott direkciót, hogyan kezelje a magyarországi nemzetiségeket, illetve a magyar irredentizmust. A Komintern taktikáját a különválási jog támogatása, az autonómia elleni fellépés jellemezte, azaz a kispolgári államok felbomlasztásának céljait követte.

A magyar párt — Révai József tolmácsolásában — hasonlóan a proletárdiktatúra irreális céljához, ebben az időben a nemzetiségi probléma megoldását egyedül a proletárforradalomtól, Trianon „forradalmi szétzúzásától" várta. Kiadta a „le a revízióval" jelszót — s ezzel elítélte a békés, illetve méltányos revíziót követelő magyarországi baloldalt is —, a magyarországi nemzetiségekkel pedig egyáltalán nem foglalkozott. A fölfedezés erejével hat Róth Vándor Pál a nemzetiségi kérdést teljes differenciáltságában elemző korabeli tanulmányának ismertetése. Noha a realista hangok a Komintern VII. kongresszusa után tovább erősödtek, radikális váltásra csak az 1936 májusi események után került sor.

Az új politika szellemében a párt a békéért vívott harcot helyezte előtérbe; a kelet-európai kisállamok békés egymás mellett élését, német ellenes össze-

fogását követelte, küzdött a háborús revízió ellen. A Komintern 1939-es határozata után eltűnt az agresszív revízió megszüntetésének reménytelenné váló követelése és előtérbe került a felszaporodott nemzetiségek jogainak védelme. Maximális programja a teljes — elszakadást is magában foglaló — önrendelkezési jog kimondása volt, a realitások figyelembe vételével azonban az egyenjogúságot, illetőleg autonómiát követelte minimális programként. A nemzetiségi lakosságot az antifasiszta front célkitűzésének akarta megnyerni. A Békepárt kiadványai — éppen a legszélesebb egységfront érdekében — csupán a nemzetiségek egyenjogúságát követelik, de az 1944-es MKP dokumentumok már jelzik, hogy a kommunisták milyen fontosnak tartják a nemzetiségi kérdést, az önrendelkezést, hogy egyenjogú béketárgyalásokra, Duna-völgyi államszövetségre számítanak.

A könyv zárófejezete a nemzetiségek új arányát vázolja fel; ismerteti az MKP 1948-ig folytatott nemzetiségi politikáját — illetve óvatosabban, annak fő vonalát — az áttelepítés és a békeelőkészítés kérdésében elfoglalt álláspontját.

Egyetlen hiányérzetünk maradt: Kővágó nem elemzi a nemzetiségi politika mögött rejlő, elkerülhetetlenül létező szubjektív momentumokat: a párt és vezetése etnikai-nemzetiségi összetételének változását, egyes vezetők (részben memoárokból ismert nemzeti érzékenységet.

NAGY PÉTER TIBOR

Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970—1900-ig

Aligha van olyan nép, olyan ország, amelynek története megismerhető, érthető lenne az ott elterjedt vallások története nélkül. Ezért fontos minden olyan munka, amely hazánk egyházainak történetével foglalkozik. S történetírásunk ilyenekben mostanában nem bővelkedik. Ezért örvendetes, hogy a Könyvértékesítő Vállalat másolatban jelentette meg Karácsonyi János híres, eredetileg 1929-ben, a veszprémi Egyházmegyei Könyvnyomda által kiadott munkáját.

Karácsonyi János 1858-ban született és 1929-ben halt meg. A címzetes püspök, egyetemi tanár, az MTA tagja, a történetíró több mint háromszáz művet publikált. Műveiről Csorba László írja: „Több tematikai vonulata van, amelyek mindig együtt, egymástól ösztönözve foglalkoztatták kutatásai során. A főképp Békéshez kötődő „helytörténeti" kutatások csúcspontjukat a millenniumra elkészített háromkötetes megyetörténeti monográfiában érték el, de velük párhuzamosan kezdettől érdekelték az egyháztörténeti kérdések is. 1887-ben publikálta első könyvét Szent Gellért életéről, amelyet a püspöki kar tagjainak is megküldött. E művében fordul figyelme a forrástudományok, közelebbről az oklevélkritika felé, és ebben a tárgykörben születnek aztán legizgalmasabb cikkei, legfontosabb munkái."

„Én lehetőleg kritikai tanulmányokat szeretnék írni, mert úgy látom, hogy ezeket nem nagyon művelik nálunk" — írja 1903-ban. A teológia tanára lemond állásáról, hogy biharpüspöki plébánosként megnövekedett szabadidejét a kutatásnak szentelhesse. „Azon célból, hogy egyedül a magyar történelemírásnak szenteljem magam, szívesen szolgálnék" — vallja 1898-ban.

Kutató volt, élenjáró úttörő. Így érthető, hogy hibákat is követett el. De hibái eltörpülnek erényei, eredményei mellett. Természetesnek érezzük, hogy a tudós pap tudósként sem tudott mindig megszabadulni előítéleteitől, papságától. De igyekezett objektív maradni. Mint művelt kutató, kevésre értékelte a még nem igazán történelem XIX. századot. Műve felépítésében, egy-egy gondolat végigvitelében is találhatunk kivetnivalót, adatainak hibáiról a kor tehet.

De hibái ellenére is jelentős ez a munka, már csak azért is, mert jól megírt, használható s itthon megjelent magyar egyháztörténet Karácsonyi János könyvének első kiadása óta sincsen. Csak egyet lehet érteni Csorba Lászlóval:

„Karácsonyi János egyháztörténete a hazai tudományosság egy korábbi korszakában született, és számos eleme már akkor sem volt mindenben méltó tudós szerzőjéhez. Adatanyagának legjava azonban ma is jól használható, és így még mindig segíteni képes az ezen a területen történő alapszintű tájékozódást... Ha az újabb kiadás siettetni fogja egy mielőbbi korszerű magyar